ІНСТИТУЦІЙНИЙ ІМУНІТЕТ ЕКОНОМІКИ ЯК МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ КРИЗОВИМ ТРАНСФОРМАЦІЯМ: ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

ОКСАНА ГОРЯЧА, кандидат економічних наук, доцент, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя, Україна)

DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-664-8-7

Вступ. Сучасні кризові трансформації супроводжуються поглибленням інституційної нестабільності: деформацією стимулів, послабленням захисту прав власності та сплеском трансакційних витрат, що створює загрозу гіпертрофованої централізації економіки. За таких умов вирішальною є здатність системи зберігати базові ринкові механізми координації.

Методологічним підґрунтям аналізу є праксеологія Людвіга фон Мізеса, яка розглядає економіку через призму цілеспрямованої людської дії, вибору та ринкового механізму цін, прибутків і збитків як єдино можливого способу координації [1]. Праксеологічний підхід доводить, що стійкість полягає не в розширенні державного регулювання, а в збереженні можливості суб'єктів господарювання адаптуватися, реагувати на цінові сигнали та здійснювати підприємницький пошук. Це актуалізує проблему меж державного втручання, адже надмірний інтервенціонізм (контроль цін, субсидії, кредитна експансія) породжує нові дисбаланси [2].

Концептуальним доповненням виступає теорія Ф. А. Гаєка про розпорошений характер економічного знання, яке передається виключно через вільний ціновий механізм [3], та неоінституційна теорія Д. Норта щодо

ролі інститутів у формуванні системи стимулів і мінімізації трансакційних витрат [4].

Синтез цих парадигм дозволяє сформулювати авторську категорію «інституційний імунітет економіки» — спроможність системи інститутів та правопорядку захищати умови для децентралізованої ринкової координації, підприємницької ініціативи та адаптації суб'єктів до шоків без деформації принципів вільного ринку.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування інституційного імунітету економіки як механізму протидії кризовим трансформаціям на основі праксеології Л. фон Мізеса, концепції розпорошеного знання Ф. А. Гаєка та інституціоналізму Д. Норта з визначенням меж державного втручання.

Для досягнення мети сформульовано такі завдання:

— розкрити праксеологічні засади аналізу кризових процесів;

— обґрунтувати роль децентралізованого знання та ринкової координації в адаптації системи;

— визначити сутність, складові та інституційні межі державного втручання у формуванні імунітету економіки;

— розробити теоретичну модель інституційного імунітету як інструменту збереження ринкового саморегулювання.

Результати дослідження та їх обговорення. Аналіз кризових процесів крізь призму праксеології Л. фон Мізеса доводить, що шоки розбалансовують не лише матеріально-речові пропорції, а й суб'єктивні ціннісні очікування суб'єктів господарювання. За умов зростаючої невизначеності спроби держави замінити ринковий механізм директивним розподілом ресурсів призводять до «пастки інтервенціонізму» [2]: первинне втручання викривляє цінові сигнали, що змушує бюрократію

вдаватися до нових обмежень, руйнуючи підвалини раціонального економічного розрахунку.

З позицій неоінституціоналізму Д. Норта [4] та теорії розсіяного знання Ф. А. Гаєка [3], протидія кризовим трансформаціям вимагає формування інституційного імунітету економіки. Ми визначаємо його як комплексну властивість інституційного середовища, яка забезпечує самозахист ринкового порядку від деструктивних зовнішніх шоків та внутрішніх регуляторних деформацій.

Структурування авторської категорії дозволяє виокремити чотири ключові складові інституційного імунітету економіки (табл. 1).

Таблиця 1

Складові інституційного імунітету економіки та механізми їх дії в умовах кризи

Складова імунітету	**Інституційний зміст та засади**	**Механізм дії в умовах кризових шоків**
Праксеологічно-підприємницька	Забезпечення автономії людської дії, свободи вибору та підприємницької ініціативи	Гарантує гнучку адаптацію суб'єктів: перерозподіл ресурсів, пошук нових ринкових ніш і нових способів задоволення попиту
Інформаційно-цінова	Збереження цілісності вільного цінового механізму як носія розпорошеного знання [3]	Забезпечує миттєву трансляцію локальної інформації про дефіцит чи надлишок ресурсів без бюрократичних затримок
Правова (Нортіанська)	Непорушність приватного права власності, контрактна freedom та специфікація прав [4]	Мінімізує рівень трансакційної невизначеності, стримує опортуністичну поведінку та експропріаційні ризики

Закінчення таблиці 1

Складова імунітету	**Інституційний зміст та засади**	**Механізм дії в умовах кризових шоків**
Регуляторно-обмежувальна	Чітке визначення та законодавче фіксування меж державного втручання	Блокує розгортання «інтервенціоністської спіралі» [2] та запобігає витісненню приватних інститутів адміністративним свавіллям

Джерело: авторська розробка

Обговорення запропонованого підходу засвідчує: інституційний імунітет не є статичним захисним бар'єром. Це динамічний механізм саморегулювання, де держава виконує виключно функцію «гаранта правил гри» (night-watchman state у мізесівському розумінні), а не активного гравця.

Отже, антикризова ефективність системи визначається не обсягом виділених державних субсидій чи пільг, а ступенем збереження інституційних умов для децентралізованого прийняття рішень.

Висновки. Застосування праксеологічного підходу Л. фон Мізеса до аналізу кризових трансформацій доводить, що стійкість економічної системи визначається не обсягом державного втручання чи адміністративного перерозподілу ресурсів, а збереженням простору для цілеспрямованої людської дії, підприємницької ініціативи та функціонування вільного цінового механізму. Намагання подолати кризу шляхом розширення інтервенціоністських заходів руйнують ринкову координацію та провокують нові структурні дисбаланси.

Обґрунтовано авторську аналітичну категорію «інституційний імунітет економіки», яку визначено як здатність інституційної системи захищати та зберігати умови для децентралізованого прийняття рішень, використання

розпорошеного знання (у розумінні Ф. А. Гаєка) [3], та специфікації прав власності (у контексті теорії Д. Норта) [4] під впливом екзогенних та ендогенних шоків.

Сформована теоретична модель інституційного імунітету розкриває його внутрішню структуру через єдність чотирьох складових: *праксеологічно-підприємницької*, *інформаційно-цінової*, *правової* та *регуляторно-обмежувальної*. Механізм дії імунітету полягає у забезпеченні адаптивності суб'єктів господарювання та встановленні суворих меж державного втручання, що упереджує розгортання «інтервенціоністської спіралі» та гарантує довгострокову самовідновлюваність ринкового порядку.

Список використаної літератури:

1. Mises, L. von. Human Action: A Treatise on Economics. Indianapolis: Liberty Fund, 2007. 907 p. URL: https://oll.libertyfund.org/titles/greaves-human-action-a-treatise-on-economics-fee-ed (дата звернення: 19.08.2026).

2. Mises, L. von. Interventionism: An Economic Analysis. Indianapolis: Liberty Fund, 2011. 122 p. URL: https://oll.libertyfund.org/titles/greaves-interventionism-an-economic-analysis (дата звернення: 19.08.2026).

3. Hayek, F. A. The Use of Knowledge in Society. *The American Economic Review*. 1945. Vol. 35, No. 4. P. 519–530. URL: https://german.yale.edu/sites/default/files/hayek_-_the_use_of_knowledge_in_society.pdf (дата звернення: 19.08.2026).

4. North, D. C. Institutions. *Journal of Economic Perspectives*. 1991. Vol. 5, No. 1. P. 97–112. DOI: https://doi.org/10.1257/jep.5.1.97